

PROGRAMMA NASCHOLINGSDAG FILOSOFIE

DAGPROGRAMMA

09.30 uur	Ontvangst en informatiemarkt
10.00 uur	Opening door Dirk Oosthoek
10.15 uur	Openingslezing: door Kirsten Poortier MA
11.15 uur	Pauze en informatiemarkt
11.30 uur	Start keuzeronde 1
12.30 uur	Lunchpauze en informatiemarkt
13.30 uur	Plenaire lezing door prof.dr.ir. Peter-Paul Verbeek (Rector magnificus UvA)
14.30 uur	Pauze en informatiemarkt
15.00 uur	Start keuzeronde 2
16.00 uur	Uitreiking certificaten en start borrel

VRIJDAG 17
FEBRUARI 2023

Tijd: 09.30 – 17.00 uur

Locatie: PLNT Leiden

Adres: Langegracht 70 te Leiden

Universiteit
Leiden
ICLON

Bij ons leer je de wereld kennen

WELKOM OP DEZE NASCHOLINGS DAG FILOSOFIE VAN HET ICLON

U gaat deelnemen aan een van de professionaliseringsactiviteiten van het Interfacultair Centrum voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Nascholing (ICLON) van de Universiteit Leiden. Het ICLON is een onderwijscentrum voor po, vo en ho dat zich richt op de kwaliteit van het onderwijs door onderwijskennis en onderwijspraktijk te verbinden. Wetenschappelijke inzichten worden toegepast in de klas of collegezaal en omgekeerd zijn praktijkervaringen de impuls voor onderzoek naar en ontwikkeling van de praktijk van onderwijs. Op onze website vindt u meer informatie over ons [professionaliseringsaanbod](#).

Het ICLON werkt altijd samen met (opleidings)scholen om in haar professionaliseringaanbod voor docenten goed in te spelen op belangrijke uitdagingen in het onderwijs. Wanneer ons aanbod voor meerdere scholen functioneel is, bieden we de professionaliseringsactiviteit op een centrale locatie aan. Maar soms is het voor een school veel prettiger om met een team op de eigen school een training te volgen (incompany). Voor het bespreken van dergelijke professionaliseringswensen kan uw schoolleiding contact opnemen met de teamleider Docentprofessionalisering, [Jacqueline Hoornweg](#) door te mailen naar hoornweg@iclon.leidenuniv.nl.

Scholen zijn net als het ICLON druk bezig te herstellen van de gevolgen van de coronacrisis. Scholen mogen daarom een beroep doen op het Nationaal Programma Onderwijs (NPO) waarvoor het ICLON samen met scholen een [ondersteuningsprogramma](#) heeft ontwikkeld.

Het ICLON biedt daarnaast [nascholing aan via het Onderwijsnetwerk Zuid-Holland](#) (ONZ). Dit is een netwerk waarin drie universiteiten, vier hogescholen en meer dan zestig vo-scholen samenwerken met bedrijven en maatschappelijke instellingen in alle schoolvakken op thema's als docentprofessionalisering, arbeidsmarkt en verbetering aansluiting vo-ho.

Tenslotte werkt het ICLON in het basisonderwijs samen met po-scholen in het [Wetenschapsknooppunt Leiden](#).

Ik wens u een mooie en leerzame dag toe en zie u graag terug bij verdere professionaliseringsactiviteiten die wij voor docenten organiseren.

Prof.dr.ir. Fred Janssen

Wetenschappelijk directeur ICLON Universiteit Leiden

Docentprofessionalisering: www.iclon.nl/nascholing

NPO-aanbod: www.universiteitleiden.nl/iclon-menukaart/aanbod

ONZ: www.onderwijsnetwerkzuidholland.nl

Wetenschapsknooppunt: www.universiteitleiden.nl/wetenschapsknooppunt

OPENINGSLEZING

INTRODUCTIE OP DE VIER EXAMENKWESTIES

Kirsten Poortier verzorgt de openingslezing, waarin zij stil zal staan bij alle vier de examenkwesities.

1. Wat is de mens?

Bij deze kwestie zal zij ingaan op het gegeven dat elk antwoord op de vraag naar de mens niet alleen beschrijvend is, maar ook voorschrijvend. Het gaat niet alleen over wie we zijn, maar ook hoe we zouden willen/moeten zijn.

2. Hoe veranderen techniek en wetenschap ons mensbeeld?

In deze kwestie zal zij inzoomen op het problematiseren van dualistisch mensbeeld (lichaam vs. geest) en hoe fenomenologie daarop een antwoord geeft.

3. Is het wezen van de mens door omgang met de techniek veranderd?

In kwestie drie zal zij stilstaan bij het problematiseren van fenomenologie door de wisselwerking tussen onze zelfervaring en (wetenschappelijke) mensbeelden, technische metaforen en ons gebruik van technieken en hoe postfenomenologie, techniekfilosofie en 4E-cognitiefilosofie daarop reageren.

4. Hoe zijn grenzen tussen mens en dier, levend en niet-levend en fysiek en niet-fysiek vervaagd door technologische ontwikkelingen?

Tot slot zal zij het problematiseren van grenzen, bijvoorbeeld tussen mens vs. dier/plaan, mens vs. ding/machine bespreken.

*Kirsten Poortier MA is docent filosofie en kunst en geeft les aan Fontys en ArtEZ. Zij was mederedacteur van het handboek *Filosofie op school* (2021). Haar promotieonderzoek gaat over de conceptualisering van 'kritisch denken' in hedendaagse ecofilosofie, esthetiek, postfenomenologie en cognitiefilosofie.*

LOCATIE: THE LAUNCH (2^E VERDIEPING)

KEUZERONDE 1

1.1 WORKSHOP: FENOMENOLOGISCHE WERKVORMEN IN DE PRAKTIJK – KWESTIE 1

Joan de Ruijter geeft al 22 jaar filosofie. Bij het (mede door haar geschreven) havo-examenboek 'Denken over democratie' schreef ze de jeugdroman 'Lupus'. Bij het nieuwe examenboek voor vwo, 'Wat maakt de mens?', schreef ze opnieuw een spannend boek. 'Whatever it takes' is een brutale Young Adult over een topwielrenster die kapot gaat aan de objectificatie die de dataïstische aanpak in de topsport met zich meebrengt. In deze workshop demonstreert Joan hoe docenten 'Whatever it takes' kunnen inzetten als lesmateriaal, en hoe het boek als achtergrond kan dienen om abstracte begrippen als 'fenomenologie' en 'dataïsme' invoelbaar te maken voor pubers.

Joan de Ruijter is docent filosofie, schrijfster en medeauteur van het havo-examenboek 'Denken over democratie'.

LOCATIE: THE ARENA (2^E VERDIEPING)

1.2 LEZING: BELICHAAMDE COGNITIE: EEN NIEUW PARADIGMA BINNEN DE COGNITIEWETENSCHAPPEN? – KWESTIE 2

'Embodied Cognition is sweeping the planet', zo beweert althans de filosoof en cognitief wetenschapper Fred Adams. Maar wat is belichaamde cognitie precies? En hoe verhoudt deze nieuwere benadering van cognitie zich dan tot meer klassieke stromingen binnen filosofie en cognitiewetenschap? Bovendien is er tegenwoordig ook steeds vaker sprake van zogenaamde '4E Cognitie'. Waar staan die vier E's precies voor? En in hoeverre kunnen we stellen dat deze recente vormen van cognitiewetenschap een nieuw paradigma inluiden, zoals sommigen beweren? De presentatie 'Belichaamde cognitie: een nieuw paradigma binnen de cognitiewetenschappen?' zal proberen op deze en andere vragen een antwoord te bieden.

Dr. Farid Zahnoun is als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan het Instituut für Philosophie van de FU Berlin en is binnen het kader van een onderzoeksproject momenteel gastonderzoeker aan het neurowetenschappelijk Institut de la vision (Sorbonne). Hij is tevens verbonden aan het Centrum voor Filosofische Psychologie van de Universiteit Antwerpen, waar hij nauw samenwerkt met dr. Erik Myin. Hij publiceerde rond verschillende thema's binnen de filosofie van de geest en de filosofie van de cognitiewetenschap. Het manuscript van zijn eerste monografie 'Of Material Relevance', waarin het belang van onze lichamelijke voor wie wij zijn centraal wordt gesteld, is momenteel bij Routledge in behandeling.

LOCATIE: THE SPOTLIGHT (1^E VERDIEPING)

1.3 WORKSHOP: DE TECHNISCHE UITBREIDING VAN DE ZINTUIGEN – KWESTIE 3

De grote techniekfilosofen van de vorige eeuw (Heidegger, Ellul, Mumford) meenden allen dat techniek een vervreemdende macht is. Door techniek sluiten we onszelf op achter dubbele beglazing in airconditioned huizen. Onze eerstehands beleving van de natuur gaat zo verloren. Hiertegenover kunnen we stellen dat onze beleving altijd 'bemiddeld' of 'gemedieerd' is. We kijken steeds onvermijdelijk door de bril van taal, beeld en techniek. Technische instrumenten hebben ons waarnemingsbereik enorm uitgebreid tot ver voorbij onze natuurlijke mogelijkheden. Zulke instrumenten moeten we ons wel eigen leren maken. De introductie van nieuwe technieken leidt vaak tijdelijk tot desoriëntatie en ziekteverschijnselen, zoals treinziektes, whiplash, RSI. De mens is van nature kunstmatig, dat wil zeggen: aangewezen op bemiddelende technieken, maar dat betekent ook dat we telkens opnieuw evenwicht moeten zoeken om ons met open zintuigen in te kunnen invoegen in de natuur.

Prof.dr. Petran Kockelkoren is professor emeritus Kunst & Technologie van de afdeling wijsbegeerte van de UT. Hij doceerde ook als lector aan de kunstacademies van ArtEZ. Publicaties: o.a. Techniek: Kunst, Kermis en Theater (2003) NAI Publ., Rotterdam Mediated Vision (2007) ArtEZ Press, Arnhem Ganesha in Silicon Valley. De macht van de mythe op het wereldtoneel (2018) Boom, Meppel.

LOCATIE: THE BRAINSTORM (2^E VERDIEPING)

1.4 LEZING: FRICTIE: ETHIEK IN TIJDEN VAN DATAÏSME – KWESTIE 4

Het dataïsme stelt dat alles vertaald kan worden in data, ook de mens, die niet meer zou zijn dan een algoritme. Is er dan niets wat ontsnapt aan dataficatie - zelfs niet onze emoties of ons lichaam, vriendschap, liefde, religie of kunst? In lezing en gesprek gaan we op zoek naar de grenzen van wat data kunnen beschrijven en de implicaties daarvan voor het mensbeeld. Dat geeft ook handvatten voor een autonomere relatie met de technologie en sociale media, die het leven zo verregaand sturen en beheersen.

Miriam Rasch is filosoof en essayist. Ze studeerde Literatuurwetenschap en Wijsbegeerte, met als specialisatie ethiek. Ze schrijft over technologie en ons leven in postdigitale tijden vanuit filosofisch en letterkundig perspectief. In 2020 verscheen Fricție: Ethiek in tijden van dataïsme (De Bezige Bij), dat in 2021 werd bekroond met de Socratesbeker voor het beste Nederlandstalige filosofieboek. Een stuk uit Fricție is opgenomen in de syllabus voor het eindexamen Filosofie.

LOCATIE: THE LAUNCH (2^E VERDIEPING)

PLENAIRE LEZING

WAT MAAKT ONS TOT MENS? – KWESTIE 3

Om te begrijpen wat ons tot mens maakt, moeten we vooral ook onderzoeken wat wij als mensen maken. De technologieën waarmee we ons omringen, hebben een fundamentele invloed op hoe wij denken en wat wij doen, van de manier waarop we wetenschap bedrijven en moreel oordelen tot hoe we onszelf existentiële en religieuze vragen stellen. In dialoog met het werk van filosofen als Plessner, Ihde, Kockelkoren en De Mul onderzoekt Peter-Paul Verbeek in deze lezing hoe we technologie kunnen zien als onderdeel van de menselijke conditie.

Prof.dr.ir. Peter-Paul Verbeek (1970) is hoogleraar Filosofie en Ethiek van Wetenschap en Techniek in een Veranderende Wereld aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij tevens Rector Magnificus is. Zijn onderzoek richt zich op de relaties tussen mens, technologie en samenleving. In het Nederlands publiceerde hij onder andere Op de Vleugels van Icarus (2013), De Grens van de Mens (2011) en De Daadkracht der Dingen (2000); in het Engels onder andere Moralizing Technology: Understanding and Designing the Morality of Things (2011) and What Things Do: Philosophical Reflections on Technology, Agency, and Design (2005). Verbeek is daarnaast o.a. voorzitter van de UNESCO World Commission on the Ethics of Science and Technology (COMEST).

LOCATIE: THE LAUNCH (2^E VERDIEPING)

KEUZERONDE 2

2.1 LEZING: FEMINISME VOOR MANNEN EN VROUWEN – KWESTIE 1

Simone de Beauvoir maakt in 'De tweede sekse' duidelijk dat de vrouw in de westerse samenleving steeds opnieuw een aan de man ondergeschikte plaats inneemt. Dat maakt dat haar feminisme niet is voorbehouden aan enkel vrouwen, maar een zaak is van zowel vrouwen als mannen, want een samenleving waarin de vrouw systematisch op de tweede plaats wordt gezet is onvrij, aldus Beauvoir. De lezing gaat in op Beauvoir's analyse waarna we met elkaar ingaan over actualiteit (of niet) van haar denken.

Prof.dr. Ruud Welten is gewoon hoogleraar filosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en universitair hoofddocent filosofie aan Tilburg University. Hij schreef talloze publicaties over het moderne Franse denken, waaronder 'Wie is er bang voor Simone de Beauvoir'. Over feminisme, existentialisme, God, liefde en seks, dat op de shortlist van de Socrateswisselbeker terecht kwam.

LOCATIE: THE SPOTLIGHT (1^E VERDIEPING)

2.2 LEZING: HET FOTOGRAFISCH GEHEUGEN - KWESTIE 2

Wat in onze geest omgaat is onzichtbaar voor anderen en maar ten dele waarneembaar door onszelf. Om die verborgen psychische processen te conceptualiseren hebben filosofen en psychologen door de eeuwen heen een beroep gedaan op metaforen, veelal ontleend aan de meest geavanceerde technologie van die tijd. Van het wastablet van Plato tot de computermetafoor in de hedendaagse psychologie hebben we ons denken en handelen geïnterpreteerd in technische termen.

Met *geheugen en fotografie* als casus zal Douwe Draaisma laten zien dat onze hypothesen en theorieën over het visueel geheugen geïmpregneerd zijn door ontwikkelingen in fotografische technieken. Al vanaf de eerste fotografische procedés in de jaren 1840 hebben fotografiemetaforen niet alleen hun heuristische waarde bewezen, ze hebben hier en daar ook een misleidend effect op de theorievorming gehad.

Prof.dr. Douwe Draaisma is emeritus hoogleraar geschiedenis van de psychologie aan de Universiteit van Groningen. Hij studeerde psychologie en filosofie en promoveerde bij Piet Vroon op de metaforische aard van de theorievorming over geheugen. Hij doceerde vijf jaar filosofie op het vwo van de Scholengemeenschap Holten.

LOCATIE: THE LAUNCH (2^E VERDIEPING)

2.3 WORKSHOP: VANUIT ZIJN PLEK KAN HIJ ME NIET ZIEN... - KWESTIE 4

Over de noodzaak tot herijking van de begrippen zoals 'handelingsvermogen' en 'zelfbewustzijn' vanwege onderzoek in 'animal studies'.

In deze workshop zullen we aan de hand van recent onderzoek in 'animal studies' en de teksten van Timothy Morton en Vinciane Despret opnieuw nadenken over begrippen die we doorgaans voor mensen reserveren, zoals 'handelingsvermogen' en 'zelfbewustzijn'. Welke vooronderstellingen spelen een rol als we de scheiding mens-dier willen vasthouden? Wat betekent het als we die scheiding loslaten?

*Dr. Tirza Brüggemann studeerde filosofie en Engelse taal en cultuur aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. In 2021 promoveerde ze op het proefschrift *Anymals, Poems, Empathy. A Zoopoetical Study* aan diezelfde universiteit. Zij geeft filosofie aan een middelbare school en haar huidige onderzoek gaat over de representatie van dieren in schoolboeken biologie.*

LOCATIE: THE ARENA (2^E VERDIEPING)